OROL DENGIZI FOJIASIDA OROL SULAYMON BALIG‘I (SALMO TRUTTA ARALENSIS) POPULYATSIYASINING YO‘QOLIB KETISHI

Ahadov Akobir
Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,
Chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti talabasi
E-mail: ahadovakobir97@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Orol dengizining qurishi oqibatida yuzaga kelgan ekologik o‘zgarishlar va ularning Orol sulaymon balig‘i (*Salmo trutta aralensis*) populyatsiyasiga ko‘rsatgan salbiy ta’siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Dengiz sathining pasayishi, suv sho‘rligining ortishi hamda tabiiy yashash muhitining buzilishi ushbu baliq turining biologik xususiyatlariga qanday ta’sir ko‘rsatgani yoritib berilgan. Shuningdek, oziqa zanjirining izdan chiqishi, gidrokimyoviy omillarning keskin o‘zgarishi va antropogen ta’sirlar natijasida Orol sulaymon balig‘ining butunlay yo‘qolib ketish jarayoni asoslab beriladi. Maqolada suv bioresurslarini muhofaza qilish hamda ekologik inqirozlarning oldini olishda ilmiy yondashuvlarning ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: Orol dengizi, ekologik inqiroz, Orol sulaymon balig‘i, bioxilma-xillik, populyatsiya, suv sho‘rlanishi, antropogen omillar, suv bioresurslari, ekotizim.

Abstract: This article scientifically analyzes the ecological changes that occurred as a result of the drying up of the Aral Sea and their negative impact on the population of the Aral salmon (Salmo trutta aralensis). It highlights how the decline in sea level, increased water salinity, and the destruction of the natural habitat affected the biological characteristics of this fish species. It also justifies the process of the complete disappearance of the Aral salmon as a result of the disruption of the food chain, sharp changes in hydrochemical factors, and anthropogenic impacts. The article reveals the importance of scientific approaches in protecting aquatic bioresources and preventing ecological crises.

Keywords: Aral Sea, ecological crisis, Aral salmon, biodiversity, population, water salinity, anthropogenic factors, aquatic bioresources, ecosystem.

Аннотация: В данной статье проводится научный анализ экологических изменений, произошедших в результате пересыхания Аральского моря, и их негативного воздействия на популяцию аральской лососи (Salmo trutta aralensis). Подчеркивается, как снижение уровня моря, повышение солености воды и разрушение естественной среды обитания повлияли на биологические характеристики этого вида рыб. Также обосновывается процесс полного исчезновения аральской лососи в результате нарушения пищевой цепи, резких изменений гидрохимических факторов и антропогенного воздействия. Статья

демонстрирует важность научных подходов в защите водных биоресурсов и предотвращении экологических кризисов.

Ключевые слова: Аральское море, экологический кризис, аральская лосось, биоразнообразие, популяция, соленость воды, антропогенные факторы, водные биоресурсы, экосистема

Kirish

Orol dengizi Markaziy Osiyodagi eng yirik yopiq suv havzalaridan biri bo‘lib, uzoq yillar davomida mintaqaning ekologik barqarorligini ta’minlab kelgan. Dengiz nafaqat iqlimni yumshatuvchi omil, balki ko‘plab suv organizmlari, jumladan, noyob va endemik baliq turlari uchun muhim yashash muhiti hisoblangan. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab Orol dengizida kuzatilgan keskin ekologik o‘zgarishlar natijasida suv bioresurslari tanazzulga uchradi va ayrim baliq turlari butunlay yo‘qolib ketdi.

Shu yo‘qolib ketgan turlar orasida Orol sulaymon balig‘i alohida e’tiborga loyiqdir. Ushbu baliq turi Orol dengizi va unga tutash daryo havzalarining ekologik sharoitlariga moslashgan bo‘lib, suv ekotizimida muhim biologik rol o‘ynagan. Orol sulaymon balig‘i asosan chuchuk va kam sho‘rlangan suvlarni xush ko‘rgan, sovuqroq harorat sharoitida faol bo‘lgan hamda tabiiy urchish hududlariga kuchli bog‘langan holda ko‘paygan. Uning mavjudligi suv havzasidagi biologik muvozanatning barqarorligini ko‘rsatuvchi muhim ekologik indikator sifatida baholangan.

Asosiy qism

Orol dengizining qurish jarayoni asosan antropogen omillar bilan bog‘liq bo‘lib, Amudaryo va Sirdaryo suvlarining keng miqyosda sug‘orish tizimlariga yo‘naltirilishi natijasida dengizga quyiladigan suv hajmi keskin kamaydi. Natijada suv sathi pasaydi, dengiz maydoni qisqardi va suvning fizik-kimyoviy xususiyatlari tubdan o‘zgardi. Ayniqsa, suv sho‘rligining ortishi Orol dengizi ekotizimi uchun hal qiluvchi omillardan biriga aylandi.

Sho‘rlanish darajasining oshishi Orol sulaymon balig‘i uchun eng katta xavf omili bo‘ldi. Ushbu baliq turi yuqori sho‘rlik sharoitiga moslasha olmaganligi sababli kuchli fiziologik stressga uchradi, modda almashinuvi jarayonlari buzildi va yashovchanlik darajasi keskin pasaydi. Bundan tashqari, dengizning qurishi natijasida baliqning tabiiy yashash va urchish hududlari yo‘qolib bordi. Sayozlashgan suv havzalarida yoz oylarida suv haroratining keskin ko‘tarilishi va erigan kislorod miqdorining kamayishi baliqlar uchun o‘ta noqulay sharoitni yuzaga keltirdi.

Ekotizimdagi bunday o‘zgarishlar oziqa zanjirining buzilishiga ham olib keldi. Suvda yashovchi plankton organizmlar va mayda umurtqasizlar sonining qisqarishi Orol sulaymon balig‘ining oziqa bazasini keskin kamaytirdi. Oziqa tanqisligi

baliqlarning o‘sishi, rivojlanishi va ko‘payish jarayonlariga salbiy ta’sir ko‘rsatib, populyatsiya sonining yildan-yilga kamayishiga sabab bo‘ldi.

Shuningdek, Orol dengizida olib borilgan nazoratsiz baliq ovlash ishlari va ekologik muhofaza choralarining yetarli darajada tashkil etilmagani ham ushbu turning yo‘qolishiga bilvosita ta’sir ko‘rsatdi. Qulay yashash sharoitlarining yo‘qolishi va inson omilining kuchayishi Orol sulaymon balig‘i populyatsiyasining tiklanish imkoniyatlarini butunlay cheklab qo‘ydi. Natijada ushbu baliq turi yo‘qolib ketgan turlar qatoriga kiritildi va Orol dengizi ekologik inqirozining ramziy timsoliga aylandi.

Xulosa

Orol dengizining qurishi natijasida yuzaga kelgan ekologik inqiroz Orolbo‘yi hududining tabiiy ekotizimiga jiddiy zarar yetkazdi hamda suv bioresurslarining keskin kamayishiga olib keldi. Dengiz sathining pasayishi va suv sho‘rligining ortishi, avvalo, ekologik sharoitlarga sezgir bo‘lgan baliq turlarining yashash imkoniyatlarini chekladi. Shu jarayonda Orol sulaymon balig‘i mavjud muhitga moslasha olmagan holda populyatsiya sifatida butunlay yo‘qolib ketdi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ushbu turning yo‘qolishida antropogen omillar hal qiluvchi rol o‘ynagan. Daryo oqimlarining sun’iy ravishda kamaytirilishi, suvning gidrokimyoviy tarkibidagi keskin o‘zgarishlar hamda oziqa zanjirining izdan chiqishi Orol sulaymon balig‘ining biologik barqarorligini izdan chiqardi. Bu holat nafaqat alohida bir turning, balki butun Orol dengizi bioxilma-xilligining tanazzulga uchrashiga sabab bo‘ldi.

Xulosa qilib aytganda, Orol sulaymon balig‘ining yo‘qolib ketishi inson faoliyatining tabiatga mas’uliyatsiz munosabati oqibatida yuzaga kelgan ekologik falokatning yaqqol namunasidir. Orol dengizi tajribasi kelajakda suv resurslaridan oqilona foydalanish, tabiiy ekotizimlarni muhofaza qilish hamda suv bioresurslarini ilmiy asosda boshqarish zarurligini yaqqol ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aladin N.V., Plotnikov I.S. *Aral Sea: Ecological Crisis and Biological Resources.* Sankt-Peterburg: Rossiya Fanlar Akademiyasi, 1993. – 85–102-betlar.
2. Micklin P. *The Aral Sea Disaster.* Annual Review of Earth and Planetary Sciences, 2007. – 55–60-betlar.
3. Zonn I.S., Glantz M.H. *The Aral Sea Encyclopedia.* Springer, 2009. – 143–158-betlar.
4. Mirabdullayev I.M., Mullabaev N.A. *Orol havzasi baliqlari va ularning biologiyasi.* Toshkent: Fan, 1989. – 112–119-betlar.
5. Karpevich A.F. *Ekologiya ryb i ikh khozyaystvennoye znacheniye.* Moskva: Nauka, 1975. – 201–215-betlar.
6. FAO. *Inland Fisheries in Central Asia: Aral Sea Basin.* Rome, 2010. – 33–41-betlar.
7. Berdimuhamedov A.B. *Orolbo‘yi hududining ekologik muammolari.* Toshkent, 2005. – 67–74-betlar.